

Afrika'daki Güvenlik Sorunları, Avrupa'ya Yansımaları ve Çözüm Önerileri

Kenan Dağcı¹

11 Eylül 2002'den beri "güvenlik" dünyamızda en öncelikli konu haline gelmiştir. Hem AB üyesi devletler, hem de Kuzey Afrikalı ülkeler büyük çaplı terörist saldırılardan muzdarip olmuşlardır. Vatandaşların güvenliği hem Afrika hem de Avrupa için en öncelikli konu haline gelmiştir. AB'nin temsil ettiği *idealist* bakış açısına göre güvenliğin, hukukun üstünlüğünün, eşitlikle birlikte, adalet ve insan haklarına saygının sağlanması artık temel paylaşılan öncelikler olarak kabul edilmektedir.

Güvenlik deyince akla ilk olarak askerî ya da polisiye güvenlik konuları gelmektedir. Ancak, günümüzde küresel güvenlik, askerî ya da polisiye duruş noktasının daha ilerisine geçmektedir ve 'düşmansız tehdit' olarak bilinen fakirlik ve kirlilik gibi tehditler güvenlik çalışmalarının sorunsalları olarak incelenmektedir.²

Fakirlik ve kirliliğin sebeplerine indiğimizde karşımıza "ekonomik nedenler" çıkmaktadır. Sokaklarda meydana gelen şiddet olayları, gösteri ve yürüyüşler, fakirliğin kol gezdiği mekânlardan zenginlik ve refahın olduğu mekânlara doğru büyüyen göç dalgaları vb. olayların kökenini "ekonomik" nedenlere bağlamak mümkündür.

Bu nedenle, bazı uzmanlar, sosyal hareketlere ve gösterilere katılımı "ekonomik ve sosyal refah seviyelerini kaybetmek istemeyen insanların arayışı" olarak görmekte ve bunun "insanları motive eden birinci güç" olduğunu savunmaktadır.

Yani bu perspektifte sosyal hareketlere katılım; yönetimi düzeltmek ve güvenliği sağlamakta devletin kapasite eksikliklerini kapatmak için bireyler tarafından gerçekleştirilen girişimler³ olarak kabul edilmektedir. Bundan sosyal hareketlerin güvenlik araştırmaları alanına yerleştirildiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

O halde şunu söyleyebiliriz ki, genel anlamda dünyada meydana gelen güvenlik sorunlarına sadece askeri ve polisiye açıdan bakılamaz. Çünkü bugüne kadar, ne Afrika'da ne

¹ Yrd.Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

² Gwyn Prins, "Notes Toward the Definition of Global Security", **American Behavioral Scientist**, 38.6 (Mayıs 1995), s. 818-819.

³ Ellen Dorsey, "Expanding the Foreign Policy Discourse: Transnational Social Movements and the Globalization of Citizenship". **The Limits of State Autonomy: Societal Groups and Foreign Policy Formation**. Der. David Skidmore ve Valerie Hudson, Boulder, Westview Press, 1993, s. 242-243.

de dünyanın diğ er mekânlarında güvenlik sorunlarını sadece askeri yöntemlerle çözmek mümkün olmamıştır.

Günümüzde çatışmaların ve fakirliğin ele geçirdiği Afrika kıtasında istatistiklerin ortaya koyduğu içler acısı durum her geçen yıl daha da kötüye gitmektedir.

Sadece bir tek örnek vermek gerekirse, 2001 yılında Afrika'daki ülkelerin %72'si (53 ülkeden 39'u) yıllık kişi başına düşen milli gelir 745 doların altında olan anlamına gelen "düşük gelirli" ülkeler sınıfında yer almışlardır.⁴

Günümüzde Sahra Altı Afrika Bölgesi'nin tümünde etkili olan karışıklık ve istikrarsızlık mültecileri daha geniş alanlara göçmeye zorlamaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komisyon'u, 1999 yılında dünyada bulunan 22,3 milyon mülteci- iltica talebinde bulunan- 6,3 milyonunun Afrika'da olduğunu rapor etmektedir.⁵

Bu şartlar altında, Afrikalı Devlet Başkanları Afrika'da devam eden ekonomik ve siyasi çöküş çözümler bulmak için 2001'de "Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık" (NEPAD)'ı kurmuşlardır.

NEPAD ile Afrikalı Devlet Başkanları, Afrika'nın kalkınması için doğru siyasi ve ekonomik yönetimin temel ilkelerine uyma sözü verdiler. NEPAD'ın özünü, Afrika ve gelişmiş ülkeler ile endüstrileşmiş sekiz ülke (G-8) arasındaki ilişkileri yeniden yapılandırmak ve karşılığında demokratik ve serbest piyasa normlarına uymak oluşturmaktadır.

Her şeye rağmen Afrika gelişmektedir. Uluslararası toplumun Afrika'daki bu gelişmelere ilgisi kayda değer bir şekilde artmaktadır.

Kıta'dan gerçek bir değişim momentinin yakalandığını dair işaretler gelmektedir.

Afrika Birliği ve NEPAD'ın (Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık) oluşumu, Afrika'nın Bölgesel Ekonomik Topluluklarının artan rolü, ve milli devletler bazında yeni nesil liderlerin ortaya çıkması Afrika'yı değiştirmektedir. Böyle bir değişim trendinin yaşanması Afrika-Avrupa arasındaki ilişkileri de değiştirmektedir.

Avrupa'nın Afrika ile ilişkileri yeni değıldir. Avrupa-Afrika ilişkileri tarihi köklere sahiptir. Ancak bu ilişkiler çoğu kez sömüren-sömürülen ilişkisinin ürünü üzücü

⁴ World Bank, **Sustainable Development in a Dynamic World: Transforming Institutions, Growth, and Quality of Life**, World Development Report 2003, New York, Oxford University Press, 2003, s. 243.

⁵ United Nations High Commission for Refugees, **The State of the World's Refugees 2000: Fifty Years of Humanitarian Action**. Bkz. <http://www.unhcr.org>

uygulamalarla anılmaktadır. Günümüzde bu ilişki biçimi yerini ortak çıkarlar temelinde eşit ortaklık ilişkilerine bırakmaktadır.

Avrupa ve Afrika'nın sağlam ticari bağlarla bağlanmış olması, Avrupa'yı Afrika menşeli ürünler için en büyük ihraç pazarı haline getirmiştir.

Örneğin, aşağı yukarı Afrika'dan ihraç edilen pamuk, meyve ve sebzenin %85'i AB tarafından ithal edilmektedir.

Avrupa ve Afrika ayrıca sağlam ve önceden belirlenen yardım akışı ile de birbirlerine bağlanmaktadır. AB'nin Afrika'ya kalkınma yardımı 1985'teki 5 milyar avroya karşılık 2003'te toplam 15 milyar avroyu bulmuştur. Diğer yardımların kat be kat üstünde olan bu yardımlar AB'yi en büyük donör haline getirmiştir⁶. AB'nin ODA'ya yaptığı yardım Afrika'ya yapılan toplam ODA yardımlarının % 60'nı oluşturmaktadır.

Ayrıca, AB üyesi ülkelerin bir kısmı göreceli olarak Afrika siyaseti ve kalkınması ile yeni tanışırken, bazıları ise, Afrika'nın farklı ülkeleri ve bölgeleri ile uzun süredir devam eden politik, ekonomik ve kültürel bağlarını sürdürmektedir. Topluluk seviyesinde son birkaç on yıldan beri Avrupa Komisyonu kapsamlı bir tecrübe yaşamış ve bu tecrübeler Afrika'nın farklı bölümleri ile ortaklıklar oluşturan bir dizi sözleşmelerle sonuçlanmıştır.

1975'te imzalanan Lomé I Anlaşması, Sahra Altı Afrika ülkeleri ile Avrupa Topluluğu arasındaki ilk çerçeve anlaşması olmuştur. Afrika, Karayip ve Pasifik(ACP) ülkeleri arasında imzalanan ve esas olarak kalkınma ve işbirliğine yoğunlaşan LOME Konvansiyonu Haziran 2000'de Cotonou Anlaşması adını alarak, içerik ve yapısal değişikliğe uğramıştır.

48 Sahra Altı Afrika ülkesi ile 25 yıllığına imzalan anlaşma, 2005 yılında tekrar revize edilmiş ve anlaşmaya kalkınma ve işbirliğinin yanı sıra politik bir boyut getirilmiştir.

Böyle bir yapısal değişikliğe gidilmesinin birçok sebebi olmakla birlikte bunlar arasında:

- Avrupa'nın uzun yıllar Afrika ülkelerine yardımda bulunmalarına rağmen hedeflenen kalkınmanın sağlanamaması,
- Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte AB'nin küresel aktör olmayı öncelikli bir hedef haline getirmesi, bu kapsamda; ekonomik bir birlikten politik birliğe doğru kayması ve bunun bir sonucu olarak da Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'na ağırlık vermesi,
- 1999 yılından itibaren Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nı (AGSP) oluşturması,
- 11 Eylül terör saldırılarının meydana gelmesi,

⁶ EU Commission, EU Strategy for Africa: Towards a Euro-African pact to accelerate Africa's development, Brussels, 12.10.2005 COM(2005) 489 final.

gibi benzer sebepler karşısında AB Cotonou Anlaşması ile geleneksel politikalarından yapısal bir değişikliğe gitmiştir. Görüldüğü gibi bunun en önemli sebebini “Güvenlik” sorunları oluşturmaktadır.

AB günümüzde örnek bir Güvenlik ve refah alanı oluşturmuştur. Bu alanın varlığını devam ettirebilmek için dışarıdan gelecek “Terör, Göç vb.” tehditleri önceden ortadan kaldırmak istemektedir.

Bu nedenle de ekonomik ve kalkınma amaçlı işbirliğine girdiği ortaklarına yapacağı ekonomik yardımları “demokrasi, hukukun üstünlüğü, adalet ve insan haklarına saygının sağlanması” gibi koşullara bağlamaktadır. Bu sayede kalkınma ortamının oluşturulabileceği düşünülmektedir.

Kuzey Afrika ve AB ilişkileri ise Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Ortaklık Anlaşmalarına; Avrupa Komşuluk Politikası ve Komşuluk Politikası Eylem Planlarına dayanmaktadır.

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı 1995’te Barselona Deklarasyonu ile başlamıştır. Barselona Deklarasyonu, üç ana amacını şöyle tanımlamaktadır:

(a) Politik ve güvenlik diyalogunun güçlendirilmesi ile ortak bir barış ve istikrar alanının oluşturulması

(b) Yavaş yavaş kurulacak bir serbest ticaret bölgesi ve ekonomik ortaklık vasıtasıyla refahın paylaşıldığı bir alan oluşturma ve

(c) kültürler arası diyalogu ve toplumlar arası değişimleri teşvik etmeyi amaçlayan sosyal, kültürel ve insani bir ortaklık oluşturarak halkları birbirleri ile kaynaştırmak

Barselona Deklarasyonu’nda ifade edilen ortaklıklar, Avrupa Birliği ve her bir ortak ülke ile karşılıklı olarak yapılan Ortaklık Anlaşmaları ile uygulanmaktadır.

Bu platformun oluşturulması ile, Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) bu ülkelere Avrupa’nın yakın komşularının refah, istikrar ve güvenliğini desteklemeyi amaçlayan ortaklık, farklılık temeli üzerine oturmuş bir bakış içerisinde, kayda değer bir derecede ekonomik bütünleşme ve AB ile gittikçe artan ilişki biçimini sunmaktadır.

Tunus ve Fas’ın da dahil olduğu beş Kuzey Afrika ülkesi, 2005’te başlayan Avrupa Komşuluk Politikasının ilk setinin benimsenmesi ile bu politikanın uygulamalarından faydalanmaktadır.

Öneriler:

Günümüzde göç, terör ve insan hakları ihlallerinin en önemli sebeplerinden birisini “yoksulluk” oluşturmaktadır. Afrika, yer altı ve yerüstü kaynakları ile önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen, bu potansiyel ekonomiye kazandırılmamakta dolayısıyla da refah, zenginlik ve güvenliğe dönüşmemektedir. Afrika’da yer altı ve yer üstü kaynakların çıkartılması, bunların işlenmesi ve uluslararası ticarete sunulabilmesi için başta “beşerî sermaye” eksikliğini giderilmesi gerekir. Son otuz yıldır Avrupa’dan Afrika’ya önemli miktarlarda yardım yapılmış olmasına rağmen bu yardımların etkinliğinin sağlanamadığı görülmektedir.

Sadece Afrika için değil, aynı zamanda Avrupa ve tüm dünyada barış ve istikrarın sağlanabilmesi ve Afrika kaynaklı göçün engellenebilmesi için Afrika’daki yoksulluğun ortadan kaldırılması gerekir. Bu nedenle Afrika’daki “beşerî sermaye” eksikliğini kapatılabilmesi için eğitim alanında ciddi yatırımların yapılması gerekmektedir. Ayrıca, yolsuzluklarla mücadele edilmeli, çok partili demokratik bir rejime kavuşabilmesi için Afrikalı ülkeler teşvik edilmelidir. Afrika devletlerin, piyasalarını liberalleştirmelerine daha fazla destek verilmelidir.